

Педагогічний ретродосвід

Педагогічні погляди та освітня діяльність М.К. Маккавейського

Антоніна РОЗСОХА,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки,

Олена ХМЕЛЬНИЦЬКА,

аспірант кафедри педагогіки

В умовах розбудови української державності та пошуків перспективних шляхів розвитку освіти і виховання актуальним є звернення до науково-педагогічної спадщини видатних педагогів минулого, зокрема періоду XIX – початку XX ст. Це відкриває нові можливості для відродження національно-виховних традицій у державі і сприяє подальшому розвитку освіти і культури.

У другій половині XIX ст. центром освітнього і наукового життя була Київська духовна академія, в якій працювали відомі вчені, філософи, педагоги, такі як С.Гогоцький, П.Юркевич, М.Зайцев, В.Певницький, М.Олесницький, П.Ліницький, П.Кудрявцев та ін. Серед педагогів кінця XIX – початку XX ст. особливо яскраво виділяється постать Миколи Корниловича Маккавейського (1864–1919 рр.) – вченого, професора Київської духовної академії, автора новаторських за своїм змістом праць з освіти і виховання. Науково-педагогічний доробок М.К. Маккавейського охоплює посібники, доповіді, лекції, статті, що, безсумнівно, становлять теоретичний і практичний інтерес для дослідників.

Аналіз наукового спадку викладачів Київської духовної академії представлено в працях В.Аскочевського, Н.Гупана, Л.Кедрик, І.Кондратьєвої, Н.Мозгової, Н.Полторацької, Ф.Титова та ін. В українській педагогічній літературі окремі аспекти освітньої діяльності М.К. Маккавейського висвітлено в дослідженнях С.Кузьміної, Т.Твердохліб, Т.Тхоржевської, Є.Плеханова, В.Фазана, О.Черкасова, Н.Шип та ін.

Отже, у цій статті на основі ретроспективного аналізу педагогічного доробку вченого, архівних матеріалів та документів здійснимо спробу розкрити й узагальнити педагогічні погляди та напрями

науково-освітньої діяльності професора Київської духовної академії М.К. Маккавейського.

Микола Корнилович Маккавейський народився 14 жовтня 1864 р. в Чернігові. Його батько був псаломщиком Чернігівського кафедрального собору, що мало значний вплив на формування світогляду та становлення особистості майбутнього педагога, оскільки значна увага в сім'ї приділялась релігійному та розумовому розвитку. Освіту здобув у Чернігівському духовному училищі та місцевій семінарії, після закінчення якої в 1885 р. був направлений до Київської духовної академії, де навчався за державні кошти. Після закінчення магістратури у 1889 р. та за результатами двох пробних лекцій він був призначений лектором англійської мови у духовній академії.

У 1890 р. була видана магістерська робота М.К. Маккавейського «Археологія історії страждань Господа Ісуса Христа», за яку йому присуджено ступінь магістра богослов'я, а в 1891 р. Миколу Корниловича затверджують доцентом кафедри пастирського богослов'я і педагогіки Київської духовної академії. До 1893 р. М.К. Маккавейський продовжував працювати лектором англійської мови, у 1906 р. з огляду на високі знання з англійської мови був призначений лектором повторно. У 1902 р. педагогу присвоєно звання екстраординарного професора пастирського богослов'я і педагогіки, а в 1914 р. – заслуженого професора. Крім того, Микола Маккавейський у 1891, 1912–1914 роках виконував обов'язки інспектора Київської духовної академії [4].

Учений вивчав проблеми церковної археології, пасторології, педагогіки та історії педагогіки, публікував проповіді, промови, статті, читав публічні лекції, які видрукував у «Трудах Киевской духовной академии», «Черниговских епархиальных известиях», «Черниговских известиях» тощо.

Коли М.К. Маккавейський почав викладати педагогіку, дисципліна була закріплена за кафедрою пастирського богослов'я, згідно зі Статутом 1884 р.

Зважаючи на багатопредметність, уведена цим Статутом, учений запропонував створити окремі кафедри пастирського богослов'я і педагогіки, адже «кожний з цих предметів ставить свої важливі завдання» [8, с. 219].

Згідно з новим Статутом 1910 р., у Київській духовній академії було відкрито кафедру педагогіки, чому сприяв М.К. Маккавейський, який обіймав посаду викладача педагогіки. З цього часу на кафедрі читався не лише загальний курс педагогіки, а й дидактика і методологія наук, більше годин відводилося на методику та практичні заняття. Відповідно до Статуту, на вивчення кожної зі згаданих дисциплін відводилося п'ять годин на тиждень, до того ж упродовж усього навчального року (педагогіку належало опанувати на третьому курсі, дидактику та методологію – на четвертому). Вперше вводились практичні заняття (дві з п'яти годин), що мали стимулювати безпосереднє вивчення студентами першоджерел і наукової літератури, їхні спеціальні студії (тематичні реферати), ознайомлення з навчальними посібниками, рекомендованими для учнів семінарії [1, с.72].

За роки роботи в Київській духовній академії М.К. Маккавейський опублікував статті, промови та історико-педагогічні праці, в яких звертав увагу на історичний досвід діяльності шкіл та реформування шкільної освіти. Педагог пропонував конкретні форми і методи організації навчання з метою його вдосконалення; важливу роль відводив духовному вихованню засобами релігії; наголошував на необхідності фізичного та естетичного виховання учнів.

Викладаючи в академії, вчений водночас читав лекції з історії педагогіки у Фундуклеївській та Києво-Подільській жіночих гімназіях у 1900–1908 роках, а у 1908–1912 роках – педагогіку в Фребелівському жіночому педагогічному інституті. М.К. Маккавейський був членом кількох просвітницьких товариств, а саме: Київського релігійно-просвітницького товариства, Київського педагогічного товариства взаємної допомоги та Київського науково-філософського товариства.

Аналіз наукових праць Миколи Маккавейського свідчить, що він значну увагу приділяв вивченню педагогічної діяльності зарубіжних вчених, таких як Я.А. Коменський, В.Ратке, Дж.Локк, Г.Спенсер, та російських педагогів К.Ушинського, І.Бецького, Л.Толстого [2, с. 491].

Як викладач теорії та історії педагогіки, професор Київської духовної академії М.К. Маккавейський неодноразово виступав з ініціативами щодо впорядкування історико-педагогічного курсу. Вчений зазначав, що історію педагогіки не можна зводити до хронологічного огляду діяльності навчальних закладів, педагогічних явищ минулого або до нарисів про відомих педагогів. Студенти повинні усвідомити, що провідними завданнями історико-педагогічного курсу є виявлення ролі освіти у суспільстві в певні хронологічні періоди, з'ясувати, чому філософи й педагоги мислили та діяли саме

так, а не інакше. Під час опанування курсу історії педагогіки студент має вивчати головні напрями розвитку освіти і виховання, педагогічну термінологію, опрацьовувати педагогічну, історико-педагогічну літературу, першоджерела тощо. Учений акцентував, що в умовах диференціації педагогічної науки історія педагогіки поступово сформувалась в окрему навчальну дисципліну. На думку М.К. Маккавейського, обмеження двома лекціями на тиждень курсу історії педагогіки є неможливим. За такого підходу навчальна дисципліна набувала вигляду узагальненої характеристики певного історичного періоду або «стислого резюме» педагогічних поглядів того чи іншого діяча. Тому для забезпечення належної підготовки випускників Київської духовної академії до навчально-виховної діяльності М.К. Маккавейський вважав за потрібне:

- створити окрему самостійну кафедру педагогіки та збільшити кількість академічних годин, відведених на її вивчення;
- запровадити педагогічну практику для студентів академії під керівництвом методистів кафедри у школах та аудиторіях.

Розподіл кафедр пастирського богослов'я та педагогіки варто було здійснити, на думку вченого, з огляду на те, що:

- спеціалізація випускників академії – це переважно викладацька діяльність;
- серед студентів і викладачів академії спостерігалось посилення зацікавленості проблемами педагогічного, зокрема історико-педагогічного змісту, про що свідчить значна кількість публікацій з цієї проблематики у вітчизняних виданнях [15].

Заслугують на увагу погляди педагога щодо дидактики Вольфганга Ратке, зокрема розробленим ним дидактичних принципів. Принципи концентрації, природовідповідності, мотивації навчання М.К. Маккавейський розглядає як такі, що сприяють удосконаленню навчально-виховного процесу та використовуються і в загальній системі наук, і під час вивчення конкретного навчального предмета. Принцип концентрації полягає у визначенні єдиного центру, до якого б тяжіли інші сфери знань, та встановленні міжпредметних зв'язків. Таким центром, на думку вченого, має бути релігійне виховання як «першорядна справа: без цього неможливим було б те гармонійне поєднання і спрямування духовних сил вихованця, до якого зводиться все завдання виховання» [5, с. 417].

Принцип природовідповідності М.К. Маккавейський трактує з позиції, за якої виховання і навчання здійснюються від простого до складного, від відомого до невідомого. Для вдалої реалізації цього принципу він пропонує використовувати такі методи: індуктивний, повторення, наочні методи та приклади.

Завдяки використанню чинників, які пробуджують у учнів цікавість і підтримують бажання вчитися, на думку педагога, забезпечуються міцність засвоєння знань та ефективність навчання. Це такі чинники,

як розташування школи, якість підручників, відношення між вчителями та учнями, чергування викладання навчальних предметів і відпочинку, оптимальний обсяг домашніх завдань тощо. Схвалюючи принципи та методи німецького вченого, М.К. Маккавейський водночас наголошує, що помилкою В.Ратке є перебільшення та невміння «правильно визначити межі своїм устремлінням» [там само, с. 431].

Здійснюючи історико-педагогічне дослідження творчості В.Ратке, професор акцентував на важливих проблемах освіти і виховання, зокрема ідеї всезагальної освіти, потребі в розробленні нового методу навчання, що базувався б на психологічному розвитку людини і особливостях викладання навчальних предметів рідною мовою.

Серед чинників, які сприяють поліпшенню навчально-виховного процесу в школі та ефективному розвитку освіти у державі, науковець виділяв народність та релігійне виховання. Принцип народності, на думку вченого, полягає у відповідності виховання потребам конкретного народу, у створенні своєї системи виховання, яка передбачає вивчення власної історії, географії, філософії, культури, літератури та рідної мови. М.К. Маккавейський наголошував, що «батьківщинознавство» має відобразитися у всій навчальній програмі «для з'ясування або хоча б відтінення й поглиблення розуміння свого рідного життя» [11, с. 45].

Провідну роль у вихованні особистості педагог надавав саме релігійному вихованню. М.К. Маккавейський наголошував, що виховання завжди тісно пов'язувалося з релігією і саме «в релігії – надійна опора моральності» [там само, с. 7]. З огляду на це, педагог пропонував створити школу на основі християнської віри і народності.

У творчості М.К. Маккавейського обґрунтовується значення історико-педагогічної спадщини Стародавнього Сходу. Тоді як питання філософії та педагогіки Сходу викликали суперечливі погляди дослідників XIX – початку XX ст., а деякі автори взагалі заперечували розуміння давньосхідної педагогіки як окремої проблеми (Г.Попов, В.Родніков), М.К. Маккавейський присвятив висвітленню історії освіти та виховання Стародавнього Сходу дві ґрунтовні монографії: «Педагогіка давніх отців та учителів Церкви» (1897) та «Виховання у стародавніх євреїв. Історико-педагогічний етюд» (1903). Одним із перших серед вітчизняних учених він кваліфікував власні дослідження як історико-педагогічні і виніс цю характеристику у їхню назву. У своїх працях М.К. Маккавейський уперше здійснив комплексний аналіз періодів розвитку педагогічної думки стародавніх євреїв – «патріархального» та «підзаконного», охарактеризував систему єврейської освіти. При цьому учений дотримувався характерних для його стилю особливостей створення історичних праць (використання максимальної кількості першоджерел, відмова від модернізації: не пристосовувати ідеї педагогіки минулого до сучасної автору реальності, показати історичне значення

давньоєврейської педагогічної системи). М.К. Маккавейський описував зміст, форми та засоби навчання в ізраїльських школах, виділяючи провідні методи – диспут, акроаматичний, еротематичний, метод взаємного навчання. Вперше в історії вітчизняної педагогіки автор конкретизував варіативні способи організації навчально-виховного процесу в єврейських школах: «спочатку вивчати, потім розуміти»; багатократне повторення; актуалізація уваги за допомогою веселих, цікавих оповідань; застосування співу для кращого запам'ятовування уроку; використання штучних мнемотичних засобів (літера зіставляється з певною настановою морального характеру або замінюється числовим значенням).

Дослідник визначив систему давньоєврейської психологічної класифікації сприйняття та використання дітьми навчального матеріалу, згідно з якою дитяча пам'ять розподілялась на чотири основні категорії: «губка» (ті, хто вбирає в себе всю отриману під час навчання інформацію, механічно запам'ятовує все, що почув на уроці), «лійка» (ті, хто пропускає через себе знання, не затримуючи їх у пам'яті), «цідилка» (учні, які прагнуть виділити та запам'ятати лише змістовні, складні положення та висновки), «віялка» (учні, які здатні систематизувати, узагальнювати навчальний матеріал та творчо його використовувати). Зазначимо, що у висновках до монографії М.К. Маккавейський наголошував: «головною метою єврейської школи було виховання людини, відданої своєму народові, закону та релігії. Саме такий ідеал сприяв збереженню євреїв як окремої нації з давньою історією і багатими культурними традиціями» [6, с. 107]. Таке обґрунтування офіційної концепції (державності, народності та православія) за допомогою історико-педагогічного дослідження пояснювалося тими об'єктивними обставинами, в яких працював автор. Історико-педагогічні нариси (як їх називав М.К. Маккавейський) вирізнялися толерантністю суджень і утриманням від надання давньосхідній педагогіці «вторинного», порівняно з античною, значення. У працях ученого відчувається передусім відсутність упередженості, усвідомлення неможливості й непотрібності підходити до східної педагогіки з європейськими мірками. Автор вважав, що вона є відмінною від європейської педагогіки, але це не означало, що вона не існувала [15].

Для ефективного об'єднання навчально-виховних елементів у школі, зазначав учений, варто поєднати функції вчителя і вихователя в одній особі та створити школу родинного типу, відносини в якій будуватимуться на довірі між вчителем та учнями. Оскільки школа є одним із важливих факторів виховання особистості, наголошує науковець, то «виховний вплив повинен виходити, безсумнівно, і від самих наук, які входять до програми шкільного навчання, тобто від їхнього змісту» [7, с. 401].

М.К. Маккавейський виступав проти шкіл «закритого типу» – інтернатів цілодобового перебування. Досліджуючи історію виховання в Росії, він

характеризував систему виховання, запропоновану І.І. Бецьким, як штучну. Головне завдання такої системи виховання – «шляхом нового ідеального виховання створити нове прекрасне покоління». На думку І.І. Бецького, така мета може бути досягнута лише в державних інтернатах, за повної ізоляції учнів від впливу сім'ї та суспільства. М.К. Маккавейський засуджував його позицію і вважав, що дитина, відірвана від сім'ї з 5-річного віку і позбавлена спілкування з рідними їй людьми до 20 років, не матиме в своїй душі найзвичайнісіньких і найкращих почуттів – любові і прив'язаності дітей до своїх батьків, до своєї рідної домівки як «могутньої основи тепла і життя» [10, с. 167]. Учений підкреслював, що для всебічного виховання особистості (фізичного, морального й інтелектуального) необхідне поєднання таких факторів впливу, як сім'я, школа та суспільство. «Потрібне *життя*, просте, звичайне, таке як є, а не ті дивовижні «розмовляючі стіни» і «ходячі інструкції», якими були оточені полонені І.І. Бецького», – вважав М.К. Маккавейський [там само, с. 170]. Незважаючи на недоліки цієї системи, вчений знаходить у ній і позитивні сторони для розвитку і реформування тогочасної освіти, зокрема відкриття жіночих навчальних закладів та навчальних закладів для бідних верств населення.

Однією з основних складових якісного розвитку та успішного реформування освіти Микола Корнилович вважав ефективну підготовку педагогічних кадрів. «Щоб бути вихователем, недостатньо бути добрим християнином і неглупою людиною, а необхідні ще й особливі знання і особливе виховне мистецтво» [9, с. 54]. Аналізуючи ситуацію щодо підготовки вчителів в тогочасній системі освіти, М.К. Маккавейський зазначав, що до «кандидатур на посаду вчителя з окремого предмета не пред'являється особливих вимог, крім диплома про закінчення відповідного курсу у вищому навчальному закладі, і в цей курс може не входити жодна із галузей педагогічної науки» [3, с. 32]. За таких умов майбутній педагог нічого не знатиме ні про фізіологічні особливості дитячої природи, ні про закони її розвитку, ні про відхилення від цих законів, про ідеали і завдання виховання, про методи і прийоми навчання; «його не вважають за потрібне ознайомлювати хоча б з методами викладання тих предметів, викладати які він піде в школу» [там само, с. 33]. М.К. Маккавейський наголошував, що саме викладання у вищих навчальних закладах педагогіки та методології наук сприяє виявленню покликання до педагогічної справи, формує у майбутніх вчителів здібності до неї.

Вчений вказував на той факт, що після закінчення академії лише частина студентів іде на «богослужіння до Церкви», а більшість береться за «виховну справу у середніх та нижчих школах свого віdomства», і для них «особливе значення має академічний курс педагогіки» [8, с. 217]. Аналізуючи проблему якості підготовки педагогічних кадрів, М.К. Маккавейський, крім педагогічної освіти,

висуває такі вимоги до особистості вчителя: достатнє знання свого предмета, релігійна переконаність, моральність, чуйність, культурність та любов до дітей і своєї справи [7, с. 429].

Дбаючи про постійне вдосконалення своїх знань у галузі педагогіки, професор М.К. Маккавейський разом з професором П.Кудрявцевим та доцентом І.Четвериковим у грудні 1910 р. в Петербурзі брали участь у з'їзді з експериментальної педагогіки. У 1915 р. вчений разом з доцентом І.Четвериковим клопотав про створення при Київській духовній академії кабінету експериментальної психології, оснащення його таблицями і приладами, необхідними для наукової роботи та «демонстрації на лекціях по педагогіці та психології» [14, арк. 1–4].

М.К. Маккавейський брав активну участь у педагогічному житті Київської духовної академії. Він був членом екзаменаційних комісій з педагогіки, пастирського богослов'я, англійської мови та теорії словесності і історії іноземної літератури; постійно вдосконалював і переробляв власні лекції з педагогіки, звертаючи увагу на результати педагогічних досліджень своїх колег в кінці XIX – на початку XX ст.; оцінював випускні роботи студентів. За роки діяльності в Київській духовній академії М.К. Маккавейський за якісну і сумлінну педагогічну працю був нагороджений багатьма відзнаками: орденом святого Станіслава II і III ступенів, орденом святої Анни II і III ступенів, орденом святого Володимира IV ступеня, срібною медаллю в пам'ять імператора Олександра III, бронзовою медаллю «В пам'ять 300-ліття царювання Дому Романових» [12].

М.К. Маккавейський за дослідження в педагогіці та історії педагогіки неодноразово нагороджувався преміями. Так, у 1910 р. комісія у складі професорів О.Міщенко, П.Кудрявцева та В.Екземплярського постановила нагородити професора М.К. Маккавейського Макарівською премією за статтю, надруковану в збірнику «Труды Киевской духовной академии» за 1909 р.: «Проблема виховання за Спенсером», «Лев Толстой у ролі релігійного наставника дітей» та «Два слова у відповідь випадковому рецензенту». Колеги оцінили ці праці як такі, що мають критичний характер, змістовні, наукові та переконливі. Вони вказали, що, по-перше, автор не обмежується аналізом педагогічного матеріалу, а вивчає і критикує ті основи, на які спираються погляди і прийоми видатних учених, цікаві в педагогічному відношенні; по-друге, аналізуючи чужі погляди, автор протиставляє їм свої та постає при цьому в ролі захисника християнського світобачення як незмінної основи педагогічної справи [13, арк. 6–7].

На жаль, в останні роки свого життя М.К. Маккавейський у зв'язку з незадовільним станом здоров'я не публікував своїх досліджень та обмежувався лише викладанням у Київській духовній академії, а в 1919 р. помер від тифу.

Отже, освітня діяльність і педагогічні ідеї М.К. Маккавейського заслуговують на увагу сучасних науковців, оскільки вони стосувалися вивчення проблем педагогіки, дидактики, історії педагогіки та реформування освіти. В його творчості знайшли відображення різноманітні аспекти розвитку педагогіки та освіти. Вчений вказував на необхідність якісної підготовки педагогічних кадрів, духовного виховання на засадах християнської етики і моралі, розглядав динаміку історико-педагогічного процесу на тлі загального розвитку філософської думки.

Література

1. Кузьміна С. Педагогіка в Київській духовній академії: інституційні умови викладання / С.Кузьміна // Київська Академія. – 2008. – Вип. 5. – С. 66–73.
2. Кузьміна С.Л. Філософія освіти і виховання в київській академічній традиції XIX – початку XX ст. / С.Л. Кузьміна. – Сімф.: Н. Оріанда, 2010. – 552 с.
3. Маккавейский Н.К. Английская школа. По поводу издания К.П. Победоносцева «Новая школа», М., 1898 / Н.К. Маккавейский. – Рец. на кн. – К., 1899. – 33 с.
4. Маккавейский Никола Корнильевич. Биографические сведения [Рукопис]. – Институт рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. – Ф. 175. Титов Федір Іванович (1864–1935) – історик церкви, археограф, книгознавець. – Спр. 1709. – 2 арк.
5. Маккавейский Н.К. Вольфганг Ратке как реформатор дидактики / Н.К. Маккавейский // Труды Киевской духовной академии. – 1893. – №11.
6. Маккавейский Н.К. Воспитание у древних евреев. Историко-педагогический этюд / Н.К. Маккавейский. – К., 1903. – 107 с.
7. Маккавейский Н.К. К вопросу о религиозном воспитании в нашей средней общеобразовательной школе / Н.К. Маккавейский // Труды Киевской духовной академии. – 1903. – №3. – С. 395–432.
8. Маккавейский Н.К. Пастырское богословие и педагогика в курсе наук духовных академий. Два слова по поводу одного проекта / Н.К. Маккавейский // Труды Киевской духовной академии. – 1898. – №2. – С. 204–224.
9. Маккавейский Н.К. Педагогика древних отцов и учителей Церкви: несколько мыслей о воспитании из древнеотеческих творений / Н.К. Маккавейский. – К., 1897. – 81 с.
10. Маккавейский Н.К. Педагогические мечты Екатерины Великой и Бецкого / Н.К. Маккавейский // Труды Киевской духовной академии. – 1904. – №5.
11. Маккавейский Н.К. Религия и народность, как основы воспитания. Речь, произнесенная на торжественном акте Киевской духовной академии 26 сентября 1895 г. / Н.К. Маккавейский. – К., 1895. – 45 с.
12. Послужний формуляр М.Маккавейського. – Центральний державний історичний архів України, м. Київ. – Ф. 711. Київська духовна академія. – Оп. 1. – Спр. 10935. – 14 арк.
13. Справа про присудження премії викладачам і вихованцям академії за статті і дослідження. – Центральний державний історичний архів України, м. Київ. – Ф. 711. Київська духовна академія. – Оп. 3. – Спр. 3347. – 14 арк.
14. Указ Св. Синоду про надання 1000 руб. на облаштування при академії кабінету експериментальної психології [Рукопис]. – Центральний державний історичний архів України, м. Київ. – Ф. 711. Київська духовна академія. – Оп. 3. – Спр. 3841. – 4 арк.
15. Черкасов О.В. Становлення загальнотеоретичних основ дослідження історії освіти в Україні (друга половина XIX – початок XX століття). Джерелознавчий аспект / О.В. Черкасов. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2006. – 136 с.

Анотації

Антоніна РОЗСОХА, Олена ХМЕЛЬНИЦЬКА Педагогічні погляди та освітня діяльність М.К. Маккавейського

У статті розкрито основні напрями освітньої діяльності М.К. Маккавейського – відомого вченого, педагога, автора новаторських за змістом праць з освіти і виховання. Розглянуто й узагальнено його педагогічні погляди, зокрема з питань реформування школи.

Ключові слова: освітня діяльність, реформування школи, педагогіка, Київська духовна академія, релігійне виховання.

Антонина РОЗСОХА, Елена ХМЕЛЬНИЦКАЯ Педагогические взгляды и образовательная деятельность Н.К. Маккавейского

В статье раскрыты основные направления образовательной деятельности Н.К. Маккавейского – известного учёного, педагога, автора новаторских по содержанию трудов по образованию и воспитанию. Рассмотрены и обобщены его педагогические взгляды, в частности по вопросам реформирования школы.

Ключевые слова: образовательная деятельность, реформирование школы, педагогика, Киевская духовная академия, религиозное воспитание.

Antonina ROZSOKHA, Olena KHMELYNYSKA Pedagogical views and educational activity of M.K. Makkaveiskyi

The basic directions of educational activity of M.K. Makkaveiskyi – the known scientist, the teacher, the author innovative according to the content of works by training and education – are considered in the article. His pedagogical views in particular on the issues of school reforming are examined and generalized.

Keywords: educational activity, school reforming, pedagogics, Kyiv Theological Academy, religious education.